UDK: 37.013:331.5

O‘QUVCHILARNI KASB TANLASHGA YO‘NALTIRISHDA FANLARARO ALOQALARNING TA’LIM MAZMUNIDA AKS ETISHI

Alovddinova Nilufar Mansurovna,
Maktabgacha va maktab ta’limi vazirligi huzuridagi Respublika ta’lim markazi texnologiya fani metodisti

Annotatsiya. Maqolada umumiy o‘rta ta’lim davlat ta’lim standarti va umumta’lim fanlari o‘quv maqsadlarida kasbga yo‘naltirish mazmunining aks etishi tahlil qilinadi. O‘quvchilarni kasblar bilan tanishtirish, kasbiy faoliyatga xos ko‘nikmalarni rivojlantirish hamda ongli kasbiy tanlovga tayyorlash o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlik va farqlar yoritiladi. Texnologiya fanining amaliy imkoniyatlari, fanlararo aloqalarning ta’lim mazmunidagi o‘rni hamda ularning o‘quvchilarni kasb tanlashga tayyorlashdagi pedagogik ahamiyati asoslab beriladi.

Kalit so‘zlar: kasb tanlash, kasbga yo‘naltirish, fanlararo aloqalar, umumta’lim fanlari, ta’lim mazmuni, davlat ta’lim standarti, kasbiy tayyorgarlik, texnologiya ta’limi.

O‘quvchilarni kasb tanlashga yo‘naltirish umumiy o‘rta ta’limning muhim vazifalaridan biri bo‘lib, u yoshlarning qiziqish va qobiliyatlarini anglashiga, kasblar olami haqidagi tasavvurlarini kengaytirishiga hamda kelajakdagi ta’lim va kasbiy faoliyat yo‘nalishini ongli ravishda tanlashiga xizmat qiladi. Mazkur jarayon faqat maxsus kasbga yo‘naltirish tadbirlari bilan cheklanmaydi. O‘quvchilar turli fanlarni o‘zlashtirish, amaliy topshiriqlarni bajarish va bilimlarning hayotiy vaziyatlarda qo‘llanishini anglash orqali ham kasblar hamda mehnat faoliyati haqida tasavvur hosil qiladilar. Shu sababli kasbga yo‘naltirish mazmunining umumta’lim fanlari o‘quv maqsadlarida qanday ifodalanganini o‘rganish muhim ahamiyatga ega.

Bugungi kunda o‘quvchilarni kasb-hunarga yo‘naltirish davlat ta’lim siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev 2023-yil 20-yanvarda maktablarda xorijiy tillar va kasb o‘rgatish tizimini rivojlantirish masalalariga bag‘ishlangan yig‘ilishda o‘quvchilarni maktab davridayoq kasb va tilga o‘rgatish muhimligini ta’kidlagan [1]. Ushbu yo‘nalish O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 5-fevraldagi PQ–53-son qarorida ham o‘z ifodasini topgan. Mazkur qarorda umumiy o‘rta ta’lim muassasalari o‘quvchilarini xorijiy tillar va zamonaviy kasblarga o‘qitish, shuningdek, ushbu jarayonga ish beruvchilarni jalb etish bo‘yicha chora-tadbirlar belgilangan [2].

Bundan tashqari, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yil 23-oktabrdagi PQ–316-son qarorida kasbiy ta’lim tizimini takomillashtirish va yoshlarning kasbiy tayyorgarligini rivojlantirishga qaratilgan vazifalar belgilangan [3]. Ushbu hujjatlar o‘quvchilarni kasblar bilan tanishtirish, ularda kasbiy faoliyat uchun zarur bilim va ko‘nikmalarni shakllantirish muhimligini ko‘rsatadi.

Shu nuqtayi nazardan, umumta’lim fanlari o‘quv dasturlarida kasbga yo‘naltirish mazmunining qanday aks etgani hamda Texnologiya fanining fanlararo aloqalar asosidagi kasbga yo‘naltirishdagi o‘rnini tahlil qilish dolzarb ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

Kasbga yo‘naltirish mazmunini fanlar kesimida tahlil qilishda kasb tanlashga bevosita yo‘naltirilgan o‘quv maqsadlari bilan kasbiy faoliyat uchun zarur bilim va ko‘nikmalarni shakllantiruvchi maqsadlarni farqlash lozim. Birinchi yo‘nalish kasblar, mutaxassislar faoliyati va kasbiy qiziqishlarni qamrab olsa, ikkinchisi bilimlarni amaliyotda qo‘llash, muammolarni hal etish va muloqot qilish qobiliyatlarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Bu ikki yo‘nalishning o‘quv dasturlarida aks etishini tahlil qilish fanlarning kasbga yo‘naltirishdagi o‘rnini aniqlashga imkon beradi.

Bu jarayonda Texnologiya fanining amaliy imkoniyatlari alohida ahamiyat kasb etadi. Materiallarga ishlov berish, buyumlarni loyihalash va tayyorlash, asbob-uskunalardan xavfsiz foydalanish orqali o‘quvchilar mehnat jarayonlari bilan tanishadilar. Ushbu faoliyatlarni matematika, tabiiy fanlar va informatika bilan bog‘lash turli kasblarda qo‘llaniladigan bilim va ko‘nikmalarni yaxlit anglashga yordam beradi. Xalqaro yondashuvlarda ham kasblar bilan tanishish, ish beruvchilar bilan muloqot qilish va kelajakdagi mehnat faoliyati haqida fikr yuritish kasbiy rivojlanishning muhim tarkibiy qismlari sifatida e’tirof etiladi [4; 6].

Shu asosda maqolaning maqsadi — umumiy o‘rta ta’lim davlat ta’lim standarti va umumta’lim fanlari o‘quv maqsadlarida kasbga yo‘naltirish mazmunining aks etishini tahlil qilish, fanlar kesimidagi xususiyatlarini aniqlash hamda Texnologiya fanining fanlararo aloqalar orqali o‘quvchilarni kasb tanlashga tayyorlashdagi ahamiyatini yoritishdan iborat.

Umumta’lim fanlari mazmunida kasbga yo‘naltirishning aks etishi

Kasbga yo‘naltirish mazmunini tahlil qilishda kasblar haqida bilim berish, kasbiy faoliyatga xos ko‘nikmalarni rivojlantirish va o‘quvchini ongli kasbiy tanlovga tayyorlashni farqlash lozim. Kasblar va mutaxassislar faoliyati bilan tanishtirish o‘quvchining mehnat olami haqidagi tasavvurini kengaytiradi. Kasbiy faoliyatga yaqin amaliy vazifalarni bajarish esa muayyan kasblarda qo‘llaniladigan bilim va usullarni anglash imkonini beradi. O‘quvchining bu tajribani o‘z qiziqishlari va imkoniyatlari bilan bog‘lashi kasbiy o‘zini anglash jarayoniga zamin yaratadi.

Tabiiy fanlarda agronom, ekolog, muhandis va meteorolog kabi mutaxassisliklar faoliyati bilan tanishtirish, hodisalarni kuzatish hamda natijalarni tahlil qilish orqali ilmiy bilimlarning amaliy ahamiyatini ochib berish mumkin. Ona tili fanida fikrni izchil ifodalash, natijalarni taqdim etish va samarali muloqot qilish ko‘nikmalari rivojlantiriladi. Tarbiya fani mazmuni esa mas’uliyat, tashabbuskorlik, o‘z imkoniyatlarini anglash va mustaqil qaror qabul qilish kabi sifatlarning shakllanishiga ko‘maklashadi.

Shunday qilib, tabiiy fanlar kasblarning ilmiy asoslarini anglashga, ona tili muloqot va fikrni taqdim etish ko‘nikmalarini rivojlantirishga, Tarbiya fani esa o‘z imkoniyatlarini anglash va mas’uliyatli qaror qabul qilishga xizmat qiladi. Bu imkoniyatlarni hisobga olish fanlarning kasbga yo‘naltirishdagi o‘ziga xos hissasini belgilashga yordam beradi.

Texnologiya fani, texnik dizayn va chizmachilikning muhim xususiyati turli fanlarga oid bilimlarni amaliy natija yaratish jarayonida birlashtirish imkoniyatidir. Buyumni loyihalash, eskiz chizish, material tanlash, model yaratish va uni sinash jarayonlarida matematik hisob-kitoblar, tabiiy-ilmiy bilimlar hamda raqamli vositalardan foydalanish mumkin.

Masalan, sug‘orish tizimi modelini ishlab chiqishda matematika suv sarfini hisoblashga, tabiiy fanlar o‘simliklarning suvga bo‘lgan ehtiyojini tushunishga, chizmachilik qurilma tuzilishini grafik ifodalashga, Texnologiya fani esa modelni amaliy tayyorlashga xizmat qiladi. Natijada o‘quvchi turli fanlarda o‘zlashtirilgan bilimlarni yagona amaliy vazifani hal etish uchun birlashtirishni o‘rganadi.

Fanlararo aloqalarning kasbga yo‘naltirishdagi samarasi topshiriqda nechta fan ishtirok etgani bilan emas, balki har bir fan bilimining umumiy natijaga qo‘shgan hissasi bilan belgilanadi. Agar o‘quvchi amaliy vazifani bajarishda zarur bilimlarni tanlasa, yechimni asoslab bersa va natijani belgilangan mezonlar asosida baholasa, fanlararo bog‘lanish mazmunan asoslangan hisoblanadi. Demak, fanlararo topshiriqning sifati o‘quvchining turli fanlarga oid bilimlarni tanlashi, ularni o‘zaro bog‘lashi, yechimni asoslab berishi va natijani baholay olishi bilan belgilanadi.

Biroq fanlararo topshiriqni bajarish bilan kasb tanlashga tayyorlikni aynan bir natija sifatida talqin qilib bo‘lmaydi. O‘quvchining muayyan loyihani muvaffaqiyatli bajargani uning shu sohani kelajakdagi kasbi sifatida tanlashini anglatmaydi. Kasbni ongli tanlash uchun uning kundalik vazifalari, mehnat sharoiti, zarur ta’lim va tayyorgarlik hamda kasbiy rivojlanish imkoniyatlari haqida ishonchli ma’lumotga ega bo‘lish muhim.

Shuning uchun fanlararo topshiriqlarni kasblar bilan tanishish, kasbiy faoliyatni kuzatish va o‘quvchining o‘z qiziqishlarini tahlil qilish bilan bog‘lash kasbga yo‘naltirish mazmunini boyitadi. Masalan, loyihaviy ish yakunida o‘quvchilarga

mazkur loyihani amalga oshirishda qaysi mutaxassislar ishtirok etishi, ular qanday bilim va ko‘nikmalarga ega bo‘lishi, ushbu kasblarning mehnat bozoridagi o‘rni haqida ma’lumot berish mumkin. Shu tariqa amaliy tajriba o‘quvchining kasblar haqidagi tasavvurini o‘z qiziqishlari va kasbiy faoliyat talablari bilan taqqoslashiga xizmat qiladi.

Tahlillar umumta’lim fanlarida kasbga yo‘naltirish mazmuni kasblar haqidagi bilimlar, kasbiy faoliyatga yaqin amaliy tajriba va ongli kasbiy tanlovga tayyorlik kabi o‘zaro bog‘liq, biroq farqlanishi lozim bo‘lgan jihatlarda namoyon bo‘lishini ko‘rsatadi.

Texnologiya fanining asosiy imkoniyati ushbu jihatlarni loyihalash, mahsulot yaratish va natijani baholash kabi amaliy jarayonlar orqali o‘zaro bog‘lashda namoyon bo‘ladi. Fanlararo aloqalar turli fanlarga oid bilimlarni kasbiy faoliyatga yaqin amaliy vazifalar orqali birlashtirishga xizmat qiladi.

Tahlillar asosida quyidagi tavsiyalarni ilgari surish mumkin:

Umumta’lim fanlari o‘quv dasturlarida kasbga yo‘naltirish mazmunini fanlarning o‘ziga xos xususiyatlaridan kelib chiqib takomillashtirish.

Texnologiya fanida matematika, tabiiy fanlar, informatika va chizmachilik bilan integratsiyalashgan loyihaviy topshiriqlar ulushini oshirish.

Amaliy mashg‘ulotlarni zamonaviy kasblar, ishlab chiqarish jarayonlari va mehnat bozori talablari bilan bog‘lash.

O‘quvchilarni turli kasb vakillari bilan uchrashtirish, korxonalarga sayohatlar va kasbiy mahorat mashg‘ulotlarini tashkil etish.

O‘quvchilarning kasbiy qiziqishlari va individual imkoniyatlarini aniqlash hamda ularning mustaqil kasbiy tanlovini qo‘llab-quvvatlash.

Demak, fanlararo yondashuv umumta’lim mazmunini ongli kasbiy tanlovga tayyorlash bilan bog‘lovchi muhim pedagogik mexanizm hisoblanadi. Uni maqsadli tashkil etish o‘quvchilarning fanlarga oid bilimlarini amaliy faoliyat bilan bog‘lash, kasbiy qiziqishlarini rivojlantirish va kelajakdagi kasbiy yo‘nalishini ongli belgilashiga ko‘maklashadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh. Mirziyoyev. Maktablarda kasb va til o‘rgatishga e’tibor berish bo‘yicha yig‘ilish nutqi. 2023-yil 20-yanvar. URL: https://oz.sputniknews.uz/20230120/maktablarda-kasb-va-til-orgatishga-etibor-beriladi-mirziyoev-31615614.html

2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 5-fevraldagi PQ–53-son qarori. URL: https://lex.uz/docs/-6787995

3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yil 23-oktabrdagi PQ–316-son qarori. URL: https://lex.uz/uz/acts/-7793420

4. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2017-yil 6-apreldagi 187-son qarori. Umumiy o‘rta va o‘rta maxsus ta’limning davlat ta’lim standartlarini tasdiqlash to‘g‘risida. URL: https://lex.uz/

5. Musset, P., & Mytna Kurekova, L. (2018). Working it out: Career Guidance and Employer Engagement. OECD Education Working Papers, No. 175. OECD Publishing, Paris. https://doi.org/10.1787/51c9d18d-en

6. Mann, A., Denis, V., & Percy, C. (2020). Career ready? How schools can better prepare young people for working life in the era of COVID-19. OECD Education Working Papers, No. 241. OECD Publishing. https://doi.org/10.1787/e1503534-en